

PAPER DETAILS

TITLE: Petrol Fiyatlarındaki Degisimlerin Ülke Ekonomilerine Etkileri: Kuveyt, Katar Ve Birlesik Arap Emirlikleri Örneği

AUTHORS: Salih ÖZTÜRK,Habibe ISIK

PAGES: 1-9

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/767670>

**PETROL FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ÜLKE EKONOMİLERİNE
ETKİLERİ: KUVEYT, KATAR VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÖRNEĞİ**

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
salihozturk@nku.edu.tr

Habibe İŞİK

Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
habberik@gmail.com

ÖZET

Bu makalede insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar kaçınılmaz bir ihtiyaç olan enerjinin ve bununla birlikte 1970’lerden itibaren dünya için oldukça önemli bir yere sahip petrolün ülke ekonomilerine etkileri incelenmektedir. Aynı zamanda petrolün bir ülkenin mali yapılanmasındaki rolü nedir, yüksek ya da düşük petrol fiyatlarının ülke ekonomilerine etkileri nelerdir gibi soruların cevapları tartışılmıştır. Petrol toplumlarında ekonomik hayatın oluşmasını ve şekillenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda ülkelerin toplumsal gelişmelerini sürdürebilmelerini sağlayan petrolün ülkeler arasındaki politikaların belirlenmesinde de önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Ekonomik ve uluslararası politikalarda rolü büyük olan petrolün, ülkelerin ödemeler dengesi, işsizlik ve borçlanma gibi mali konulardaki önemi yadsınamaz. Makalede özellikle sürprizler ve yüksek riskler barındıran petrol piyasasındaki hareketliliğin petrol üretiminde çok önemli yere sahip olan Körfez ülkelerinin ekonomilerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Örnek olarak Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri’ne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Körfez Ülkeleri, Petrol Piyasaları

**THE IMPACTS OF CHANGES IN OIL PRICES ON THE ECONOMIES OF
COUNTRIES: THE CASES OF KUWAIT, QATAR AND THE UNITED ARAB
EMIRATES**

ABSTRACT

Energy which has been an inevitable need since the beginning of human history and the impacts of oil which has been fairly important for the world since 1970 are analyzed in this article. Moreover, the answers to questions like what the role of oil is in the financial structure of a country, and what the effects of high or low oil prices are on the economies of countries have been discussed. Oil paves the way for the creation and formation of economic life in societies. Oil, which also sustains social developments of countries, is known to play a significant role in designating transnational politics. Along with its major role in economic and international markets, the role of oil in domestic balance of payments, and issues such as unemployment and borrowing cannot be denied. The article attempts to research impacts of oil on Gulf countries where mobility in the oil market, which features surprises and high risks, is crucial in petroleum production. The article deals with the cases of Kuwait, Qatar and the United Arab Emirates.

Keywords: Oil, Gulf Countries, Oil Markets

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze yüzyıllardır enerji ihtiyacı insanlık için kaçınılmaz olmuştur. Toplumlarda ekonomik hayatın oluşmasını ve şekillenmesini sağlayarak toplumsal gelişmelerini sürdürebilmelerini sağlayan unsurlardan en önemlisi enerji kullanımıdır. Sanayi devrimine kadar bu ihtiyacın önemi çok olmamakla birlikte sanayi devriminden sonra dünya ülkelerinde enerjiye olan talep giderek artmıştır. Sanayi ve teknolojiadaki gelişmelerin ülkelerin enerji ihtiyacını arttırmasıyla birlikte güç dengeleri bozulmuş, kıyasıya bir rekabet ortaya çıkmış ve bu süreç dünya ülkeleri arasında enerji savaşlarını ortaya çıkarmıştır. Petrol ortaya çıkana kadar enerji ihtiyacını kömür ile karşılayan ülkelerde petrolün ortaya çıkmasıyla petrole olan talep artmıştır. Devletlerin petrole olan talebinin artmasıyla birlikte dünyadaki siyasi ve ekonomik güçler arasında petrol rezervlerini ele geçirme ve bu rezervler üzerinde hakimiyet kurmak için rekabet başlamıştır. Bu rekabet devletlerin enerji uğruna acımasız politikalar izlemelerine sebep olmuş sonucunda ise toplumlarda büyük yaralar açılmış ve acı izler bırakmıştır.

Petrolün kömürün yerini almasıyla birlikte yeni bir yüzyıl başlarken petrol sanayinde de yeni bir çığır açılmıştır. Otomobilin hızla yayılması, yeni petrol kaynaklarının keşfi, yeni rakipler ve rafinericilikte meydana gelen teknolojik gelişmeler petrolün önemini giderek artırmıştır. Bununla birlikte Daniel Yergin “Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü” adlı kitabında 20. yüzyıl boyunca üstünlük ve efendiliğin simgesinin petrol olduğunu söylemektedir.

Daniel Yergin’e göre Petrol Tarihi 1850’li yılların başlarında başlar. 1850’li yıllarda profesörlere ödenen ücretin doyurucu olmaktan uzak olduğu dönemlerde ünlü bir kimyagerin oğlu olan ve kendisi de Yale Üniversitesi’nde değerli bir kimya profesörü olan Benjamin Silmen’in 526,08 dolar ücretle bir araştırma projesinde çalışmaya başlamasıyla bir nevi petrol tarihi de başlamış sayılmaktadır. Bu dönemde ise petrol ‘kaya yağı’ olarak bilinmektedir.

Bu makalenin amacı petrol tarihini incelemekten ziyade ülkeler arasındaki bu rekabetin ülke ekonomilerini nasıl etkilediğini incelemektir. Petrolün aynı zamanda ülkeler arasındaki politikaların belirlenmesinde de önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Ekonomik ve uluslararası politikalarda rolü büyük olan petrolün, ülkelerin ödemeler dengesi, işsizlik ve borçlanma gibi mali konulardaki önemi yadsınamaz.

2. DÜNYA ENERJİ KAYNAKLARI VE PETROL

Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme gelişmekte olan ülkelerde enerjiye olan talebin artmasına neden olmaktadır. Enerji kullanımı, bir ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma potansiyelini yansıtmakla birlikte sanayi devrimi ile birlikte üretimde zorunlu bir üretim faktörü olmuştur. Enerji tüketiminin artış oranları bize bir ülkenin ekonomik gelişme ve refah artışının oranlarını göstermekle birlikte enerji tüketimiyle bunların doğrudan ilişkisi vardır. Enerjinin özellikle günlük yaşamda her alanda kullanımı vardır. Bundan dolayı günlük yaşantımızda enerji kullanımının farkında dahi olamıyoruz. Bize oturacak yer sağlayan, nasıl yaşayacağımız konusunda etken olan, işimize nasıl gideceğimizi, nasıl yolculuk yapacağımızı belirleyen yegane ihtiyaç enerjidir (Yergin, 2016: 12).

Günlük yaşantımızda her aşamada kullanım alanı bulan enerji; kimyasal, nükleer, mekanik (potansiyel ve kinetik), termal (ısı), jeotermal, hidrolik, güneş, rüzgar, elektrik enerjisi gibi değişik şekillerde bulunabilmekte ve uygun yöntemlerle birbirine dönüştürülebilmektedir. Günümüzde değişik yöntemlerle enerji elde edilen kaynaklar bulunmaktadır. Bunlar enerji kaynakları olarak isimlendirilmektedir ve çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadırlar. Bu enerji kaynakları yenilenebilir ve yenilenemez

PETROL FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ: KUVEYT, KATAR VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÖRNEĞİ

enerji kaynakları olarak ikiye ayrılırken; dönüştürülebilirliklerine göre enerji kaynakları birincil ve ikincil enerji kaynakları şeklinde incelenmektedir. Yenilenemez enerji kaynaklarının, gelecekte tükenebileceği öngörülmektedir. Bunlar fosil kaynaklılar ve çekirdek kaynaklılar olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Yenilenebilir enerji kaynakları ise; oldukça uzun sayılabilecek bir gelecekte tükenmeden kalabilecek, kendisini yenileyebilen kaynakları ifade etmektedir. Enerjinin herhangi bir değişim ya da dönüşüme uğramamış şekline birincil (primer) enerji denilmektedir. Birincil enerji kaynakları; petrol, kömür, doğal gaz, nükleer, hidrolik, biyokütle, dalga-gelgit, güneş ve rüzgardır. İkincil enerji kaynakları ise birincil enerjinin dönüştürülmesi sonucu elde edilmektedir. Elektrik, benzin, mazot, motorin, kok kömürü, ikincil kömür, petrokok, hava gazı, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ikincil enerji kaynaklarındandır. Tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan enerji kaynaklarının planlı bir şekilde kullanımını sağlamalı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı düzenlenmelidir (Koç&Şenel, 2013: 32).

Dünya devletleri arasında kullanılan enerji kaynaklarının büyük payı petrol ve doğal gaza aittir. Petrol ise dünyanın en önemli enerji kaynağı haline gelmiş olup 20. yüzyıl “petrol yüzyılı” olarak anılmaktadır. Petrol, dünya politikalarına ve ekonomisine yön vermiştir. Primer enerji kaynakları içinde önemli olan doğalgaz ise petrol gibi stratejik konumunu koruyacaktır. Petrol kaynaklarının azaldığı bilinmekle birlikte meydana gelen eksiklik doğalgaz rezervleri ile doldurulacaktır.

Dünyanın en zengin petrol yatakları en yoğun şekilde başlıca iki büyük alanda toplanmıştır. Bunlardan biri kuzeyde Rusya Federasyonuna doğru uzanan Orta Doğu, diğeri ise Batı Kanada’nın güneyi, ABD’nin batısına doğru, daha sonra Güney Amerika’nın kuzeyine ve batısına doğru uzanan alanlardır. Petrol alanlarına daha geniş bir şekilde incelendiğinde, Dünya petrol yataklarına sahip olduğu kabul edilen dört bölgenin ortaya çıktığı görülmektedir (Harunoğulları, 2016: 148).

Bununla birlikte genel bir değerlendirme yaptığımızda 150 ülkenin hiç petrolü yoktur. Dünyanın bilinen petrol rezervlerinin % 60’ından fazlası Orta Doğu’da bulunmaktadır. Bu rezervlerin büyük kısmı, başta Suudi Arabistan olmak üzere, Irak, BAE, Kuveyt ve İran’da bulunmaktadır. Kuzey Afrika rezervleri de diğer önemli yataklardır. Afrika’da önemli petrol üreticileri ülkeler Libya, Cezayir ve Nijerya’dır. Hazar Havzası petrolleri de son zamanlarda dünya devletleri için önemli hale gelmiştir.

Aynı zamanda petrol rezervlerini kanıtlanmış, olası ve muhtemel rezervler olarak üçe ayırmamız mümkündür. Kanıtlanmış rezervler işlenmesi daha makul olan rezervlerdir. Günümüz teknolojisi kullanılarak işlenebilirler ve başarı şansı yüksek olarak tanımlanırlar. Kanıtlanmış petrol rezervleri homojen bir özellik göstermezler. Çünkü farklı coğrafyalara dağılmışlardır. Rezerv tanımı ve sınıflandırılması yapılırken üzerinde uzlaşılmamış rezervlerin de belirtilmesi gerekir. Teknolojik gelişmelerle birlikte uzlaşılmamış petrol rezervlerini işlemek artık mümkün olmakta ve hatta karlı projeler ortaya çıkmaktadır. Bu da petrol rezervlerinin tükenmekte olduğu görüşünün aksine aslında rezervlerin artıyor olduğunu gösterir (Demir, 2014: 26).

2.1. Petrol Fiyatları Politikası

Petrol piyasasının enerji pazarı içerisinde oldukça büyük bir paya sahip olduğu bilinmekle birlikte piyasa o oranda da sürprizler ve riskler barındırır. Çünkü petrol fiyatları dünya ülkeleri için önemli olan ticari dengeleri, enflasyon oranlarını ve ekonomik faaliyet seviyelerini etkiler. (Noreng, 2004: 17) Petrol piyasasındaki çalkantılar, Amerika’da 1976’da Gerald Ford’a, 1980’de JIMMY Carter’a ve 1992’de George Bush’a ve hatta Fransa’da

1981’de Valery Giscard d’Estaing’e olduğu gibi, Batılı başkanların yeniden seçilmesini engelleme noktasında etkili olmuştur. Yüksek petrol fiyatları ülkeler için ekonomik sıkıntılar doğurmakla birlikte aslında politik olarak da etkisi büyüktür. Ülkeler arasındaki çıkarların hem politik hem de ekonomik olduğu söylenebilir. Politik ve ekonomik çıkarlar birbirinden ayrı düşünülemez. Bununla birlikte ülkeler arasında politik kaygılar da ortaya çıkmaktadır.

Pek çok araştırma ve çalışmaya rağmen dünya petrol pazarında petrol fiyatlarını herhangi bir düzeyde sabit tutmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bu da uçucu yakıt piyasasında fiyatlarda ani düşüş ve yükselişleri meydana getirip, pazardaki taraflar ve dünya ekonomisi için yüksek risk oluşturmaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar ve çalışmalar petrol piyasasını sosyal bilimlerle açıklayabilecek bir teori ortaya çıkaramamıştır.

2000 ve 2001 yılları içerisinde oluşan yüksek petrol fiyatları, tüketicileri büyük oranlarda sıkıntıya sokmuş ve petrolü politik gündemin en önemli maddesi konumuna getirmiştir. Özellikle 2005 yılının ikinci yarısından itibaren artış eğiliminde olan ve günümüzde de tarihin zirve noktasında yer alan petrol fiyatları konusunda, farklı senaryolar ve analizlerle gelecek öngörülleri yapılmaktadır. Bu kapsamda petrol arzı ve fiyatları nedeniyle oluşan kaygılar, enflasyon oranları, ticaret dengeleri ve hükümetlerin başarıları üzerindeki endişeler artmaktadır. Günümüzde tüketiciler hükümetlerini, petrol kaynakları konusunda hareket ve önlem almaya yönelik politikalarını sergilemeleri amacını güderken, petrolün aynı zamanda siyasi bir faktör olarak da kullanılmakta olduğu gözlenmektedir (Atman, 2006: 64).

2.2. Petrol Fiyatları Nasıl Belirlenir?

Dünya petrol piyasası defalarca ekonominin temel kanunlarını yıkmıştır. Dünya petrol piyasasında talep kalıpları rekabet, ekonomik büyüme, sosyal değişim ve değişken tüketici tercihleri nedeniyle farklılaşmaktadır. Petrol fiyatlarının arz ve talepten bağımsız hareket ettiği gözükmeyle birlikte, bazen bu durum geçerli olmayıp, arz ve talebe de duyarlı hareket edebilir.

1970’den beri dünyanın petrol arzının fiyat esnekliğinin olmaması, petrol fiyatlarındaki değişimin global arz miktarını etkilemiyor olduğu anlamına gelmemektedir. Ekonomik analizler kurumsal, politik ve sosyal öncülleri göz önüne aldıkları gibi bazen politik, yasal ve sosyal analizler pratikteki problemlerin temel ekonomik yönlerini göz ardı ederler. Petrol piyasasının işleyişini marjinal maliyet, arz ve talep gibi geleneksel ekonomik terimlerle açıklamak oldukça zordur. Analizlere ekonomik rant, eksik rekabet ve özellikle oligopol kavramlar dahil edilmelidir.

Petrol fiyatlandırma sürecini anlayabilmek için ekonomik rantı kavrayabilmemiz gerekmektedir. Petrol rezervleri yeraltında bulunmakta olup asıl değerini keşif, geliştirme ve sondaj gibi maliyetlerinin üzerinde alır. Yeraltındaki petrolü aslında bir sermaye olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Onu değerli kılan şey ise kullanım alanları ve temel özellikleridir. Piyasa değerini ise kullanım alanlarından almaktadır.

Petrol endüstrisinin diğer endüstrilerin dışında kar potansiyeli oldukça yüksektir. Çünkü dünyadaki en büyük enerji potansiyeline sahiptir ve henüz toprak altındayken bile belli bir değeri vardır. Ekonomik rantı ne belirler sorusunu sordüğümüzda ise bunun cevabının petrol çıkartma koşulları ve piyasa fiyatları olduğunu söylememiz mümkündür.

Petrol çıkartmada alanın büyüklüğü, spesifik jeolojik özellikler, alt yapı kullanımı petrol çıkartılırken gerekli olan maliyeti belirler. Bu yüzden petrol endüstrisi büyük oranda risk taşımakla birlikte aynı zamanda oldukça büyük kar potansiyeli vardır.

PETROL FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ: KUVEYT, KATAR VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÖRNEĞİ

Klasik ekonomi ekonomik rant kavramını “herhangi bir çaba ya da reel maliyetler gerektirmeyen gelir” olarak tanımlar (Noreng, 2004: 216). Neoklasik iktisatçılar ise ekonomik rantı fırsat maliyetinin üzerindeki aşırı gelir olarak tanımlamaktadırlar.

Aslında ekonomik rant tanımını şu şekilde de yapılabilir. Ekonomik rant; petrol çıkarılmasında oluşan zincirin yani; petrol kuyusundan kullanıcıya kadar olan zincirde ham petrol ve petrolün ürünleri için ödenecek olan ücretlerin toplamıdır da denilebilir. Ekonomik rant keşif, geliştirme ve üretim aşamaları sürecinde nakliye, dağıtım, rafineri sürecine göre daha yüksektir. Bu yüzden ekonomik rantı bir ölçü olarak değil bir kavram olarak değerlendirmek gerekmektedir.

2.3. Petrol Fiyatlarının Artmasına Yol Açan Nedenler

Petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte bu yüksek petrol fiyatlarının devam etmesi ülke ekonomilerini ilgilendirmekle birlikte yüksek petrol fiyatları küresel ekonominin de temel yapı taşlarından biridir. Petrol fiyatları 1970’den itibaren dalgalı bir seyir izlemiştir. Zaman zaman fiyatların düştüğü zaman zamansa fiyatların yükseldiği gözlemlenmiştir. Petrol fiyatlarını belirleyen birçok etmen bulunmaktadır.

Petrol fiyatlarının uluslararası arenada yani petrol piyasasında dengesini bulmasındaki en önemli etkenlerden biri petrol talebidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik gelişmelerle birlikte yüksek enerji ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç özellikle OECD ülkelerinde petrol talebini artırmıştır. Ardından başka enerji kaynakları çıkmış ve talepler o yönde kaymaya başlamıştır. Bununla birlikte petrol fiyatlarında düşüşler meydana gelmiştir. Bu da bize petrole olan talebin piyasa dengesindeki önemini göstermektedir.

Petrol fiyatlarının yükselmesinin bir diğer sebebi ise petrol rafinerilerinin gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte petrol damıtılmasındaki görevlerini yerine getirememesidir. Yani gelişen teknoloji ile birlikte rafinerilerdeki sistemler yenilenmelidir ve bu da yüksek maliyetleri getirmektedir. Yeni teknolojileri kullanmak özellikle petrol piyasasında risk unsuru olmaktadır.

Petrol fiyatlarının artmasında petrole olan talebin öneminin yadsınamaz olduğunu söylemekle birlikte istenilen petrol talebini karşılamak için iki önemli unsur bulunmaktadır. Birisi OPEC diğeri ise diğer ülkelerin petrol arzıdır. OPEC arzı düzenleyerek petrol fiyatlarını kontrol etmektedir. Aslında OPEC fiyatları düzenlemek ve muhafaza etmek için kurulmuş olmasa da petrol fiyatları konusunda savunmacı olarak petrol arzının artmasına neden olmuştur (Noreng, 2004: 160).

Bütün bunlarla birlikte petrol fiyatlarının yükselmesine neden olan jeopolitik ve iklim koşulları da fiyatlamada içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Petrol arzını ve talebini elbette tabiat olayları da etkilemektedir. Petrol ve ürünlerinin günlük yaşantımızda vazgeçilmez olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda petrol fiyatlarının yüksek kalmaya devam etmesi kaçınılmazdır.

Petrol fiyatlarının yüksek olmasının bir diğer nedeni ise petrol tüketen ülkelerin yürürlüklerinde bulunan vergilendirme sistemidir. Vergilendirme yöntemleri petrol fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Özellikle gümrük vergileri ve tüketim vergileri petrol fiyatlarını etkilemektedir. Bunlarla birlikte petrolün çıkarılması demek sermaye sahibi olan ülkelerin bir nevi sermayelerinin tükenmesi anlamına gelmektedir ve bu yüzden özel vergilendirme ve kar payları koyma haklarına sahiptirler (Demir, 2014: 152).

Fiyat düzeylerinin yüksek olmasının ve bu düzeyde devam etmesinin en önemli sebeplerinden birisi Suudi Arabistan'ın fiyat politikasıdır. Suudi Arabistan sahip olduğu rezervlerle birlikte bütün petrol piyasasını etkileyebilecek güce sahiptir.

Saydığımız bu sebeplerden dolayı petrol fiyatları yüksek seviyelerde devam etmektedir. Petrol fiyatlarının yüksek olmasının üretici ve tüketici ülkeler üzerindeki etkileri ise ayrıca konuşulmalıdır.

2.4. Yüksek Petrol Fiyatlarının Üretici ve Tüketici Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Yüksek petrol fiyatlarının ülke ekonomilerine yani küresel ekonomiye olan etkilerini petrol ihraç eden ve ithal eden ülkeler açısından değerlendirmek gerekmektedir. Yüksek petrol fiyatlarının küresel ekonomide bir daralma meydana getirip bu durumun krizle sonuçlanması mümkündür. Petrol fiyatlarının artması ile birlikte petrol tüketiminin değişmemesi petrol tüketen ülkelerin milli gelirlerindeki miktarı düşürmektedir. Çünkü petrole olan ihtiyacın azaltılması mümkün görülmemektedir. Hatta ihtiyaç gelişen teknoloji ile birlikte artmaktadır. Bu surum petrol ihracatçısı ülkeler için olumsuz bir gelişmedir.

Petrol ithalatçısı ülkelerin başka bir problemi ise dış pazara olan ihtiyaçtan dolayı ülkeye yeterince kaynak ayrılamamasıyla birlikte işsizlik oranında artışlar gözlenmesidir. Bununla birlikte daha önce de ifade ettiğimiz gibi yüksek petrol fiyatları mal fiyatlarında yüksek maliyetleri getirmektedir. Bu da yüksek enflasyon oranları anlamına gelmektedir. Bu bağlamda hükümetler enflasyonla mücadele politikaları uygulamaktadırlar. Bu tür bir enflasyonun etkisi özellikle yapısal sorunlarla mücadele eden ülkelerde daha çok gözlenmektedir.

Peki bu durumda tüketici ülkelerden üretici ülkelere kaynak akışı sağlanırken üretici ülkelerde ne gibi gelişmeler meydana gelmektedir? Böylece yüksek fiyatlar petrol ihraç eden ülkelerde ihracat gelirleri artmaktadır. Aynı zamanda ihracatçı ülkelerin küresel pazara sunduğu ürünlerde yüksek fiyatlarda seyretilmektedir.

Bilindiği üzere İran, Irak, Kuveyt, Katar Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi körfez ülkeleri dünyadaki petrol rezervlerinin %65'ine sahiptir. Bu bağlamda yüksek petrol fiyatlarının ihracatçı ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini daha yakından görebilmek için Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri örnekleri incelenecektir.

3. KATAR, BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ VE KUVEYT ÖRNEĞİ

3.1. Katar

1939 yılında Durkham'da bulunan petrol yatağı ülkenin tek karasal petrol kaynağıdır. Ülkede Durkham'dan başka petrol tesisleri de bulunmaktadır. Deniz aşırı petrol tesisi olarak bilinen bu tesisler 9 adettir.

Qatar Petroleum şirketi Katar'a ait olan iki şirketten biridir ve petrol rezervlerini 26.5 milyar varil olarak açıklamıştır. Bu rezervlerin ise 50 yıl işletilebileceği varsayılmıştır. Katar'da ortalama günde 1.7 milyon varil petrol üretilmektedir. Bu oranı Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile kıyasladığımızda düşük görmek mümkün olmaktadır. Bu bölgede üretilen petrolün çoğunluğu Uzak Doğu ülkelerine ihraç edilmektedir. Diğer petrol şirketi ise Ras Laffan'dır ve günlük kapasitesi 146.000 varildir. Proje aşamasında olan Al-Shaheen Rafinerisi ise günlük 250.000 varil kapasiteli olarak tanımlanmaktadır.

Katar ekonomisini yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatları elbette olumlu şekilde etkilemektedir. Ekonomi sadece yüksek petrol fiyatlarından olumlu etkilenmemektedir. Doğal gaz sanayisinin gelişimi ve çeşitlenmesi de Katar ekonomisini önemli şekilde etkilemiştir.

PETROL FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ: KUVEYT, KATAR VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÖRNEĞİ

2011 yılında 177,8 milyar dolardan, 2012 yılında 189 milyar dolara çıkan Katar GSYİH'sı % 6,2 oranında bir artış göstermiştir. 2013 yılında da aynı büyüme oranını korumuştur. 2012 yılında 102.800 dolar iken 2013 yılında 101,513 dolar olan kişi başına düşen GSYİH ile Ortadoğu ve Körfez ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır (DEİK: 2015a, Katar Ülke Bülteni).

3.2. Kuveyt

Kuveyt Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) üyesidir. BP Statistical Review of World Energy'nin 2013 verilerine göre Kuveyt; 101.5 milyar varil rezerv ile dünyadaki en büyük petrol rezervine sahip olan altıncı ülkedir. Petrol üreticileri sıralamasında ise Dünya ülkeleri arasında ilk onda yerini almaktadır. Suudi Arabistan ile sınırında bulunan “Tarafsız Bölge”de 5 milyar varil kapasiteli rezervi de paylaşmaktadır. Kuveyt'in toplam petrol rezervleri 104 milyar varile ulaştığı bilinmektedir.

Kuveyt ekonomisinin GSYİH'nın %65'i ve ihracat gelirlerinin %95'i petrol gelirlerinden sağlanmaktadır. Kuveyt ekonomisi petrol fiyatlarındaki değişimlerle paralel gidiyor gibi görünse de ekonomi hidrokarbon sektörüne de dayanmaktadır. Bu yüzden petrol fiyatlarındaki düşüşlerden minimum düzeyde etkilenmektedir.

IMF verilerine göre; ülke GSYİH'sı 2014 yılında 179 milyar dolar civarında gerçekleşmiş olup 2015 yılında 181 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Aynı zamanda son 15 yıl içerisinde Kuveyt'in bütçe açığı vermesi beklenirken petrol fiyatlarının umulandan yüksek olması ülkenin yine bütçe fazlası vermesine neden olmuştur. Ülkede geçen yıl varil başına 103 dolar olan petrol fiyatı %60 düşerek; 41 dolara gerilemiştir. 2015-2016 mali yılı bütçe gelirinin 2014 yılına göre %43.6 azalarak; 41.1 milyar dolar, bütçe harcamalarının ise %17.8 oranında azalarak; 65.1 milyar dolar olmasını tahmin edilmektedir. Petrol fiyatlarında yaşanan artışlar olması gerektiği gibi ülkeye büyük ölçüde likidite sağlanmıştır. Ülke bununla birlikte yeniden inşa ve yapılanma için fırsat bulmuştur. Böylece istihdam bu yıllarda en yüksek rakamlara ulaşmış tüketim harcamaları da artmıştır (DEİK:2015b, Kuveyt Ülke Bülteni).

3.3. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisini etkileyen en önemli kaynaklar pet rol ve doğalgazdır. Abu Dhabi ülkenin en önemli petrol üreticisidir. Ülkede petrolün yanısıra ekonomiyi etkileyen petrokimya sanayi gibi enerji yoğun ve petrol türevi hammaddelerin kullanıldığı üretim alanları ile doğal gaz ihraç endüstrisi de gelişmiştir. Aynı zamanda ülkenin petrol üretimine Sharjah ve Ras al-Khaimah Emirlikleri'nin de katkıda bulunduğu söylenebilir. “Petrol rezervleri düşük olan emirlikler ticarete ve özellikle re-eksporta yönelmişlerdir. T.C. Ekonomi Bakanlığı BAE Ülke Profili'nde yer aldığı üzere; EIU verilerine göre 2014 yılında 419,6 milyar dolarlık nominal GSMH'sı BAE; Orta Doğu ve Körfez ülkeleri içinde Suudi Arabistan ve İran'dan sonra en büyük üçüncü ekonomiye sahiptir.”

Birleşik Arap Emirlikleri 71.757 dolar kişi başına milli gelir ile de Katar'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ülkede gelir kaynağı petroldür. Bununla birlikte ekonominin petrol ve petrol yan ürünleriyle doğalgaza bağımlılığının azaltılması amaçlanmaktadır. Dünyadaki petrol üreticileri arasında ilk 10'da yer alan BAE'nin U.S. Energy Information Administration (EIA) raporuna göre 2010 yılında 75 milyar dolar olan hidrokarbon ihracat gelirleri 2013'te 123 milyar dolara ulaşmıştır.

Abu Dhabi’de 1958 yılında keşfedilen petrolün, Dubai’de 1966 yılında keşfedildiği bilinmektedir. Ülke 1967 yılından itibaren Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesidir. Toplam kapasitenin yaklaşık %94’ü Abu Dhabi’de bulunmaktadır. Ras Al Khaimah Emirliği’nde de 100 milyar varil petrol rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Ülkede yeni petrol sahalarının keşfi az olsa da, BAE “Enhanced Oil Recovery (EOR)” teknikleri ile petrol çıkarma oranını arttırmaktadır ve bugünkü petrol üretim seviyesi ile ülkeye 140 yıl yetecek ölçüde rezerv bulunduğu tahmin edilmektedir. Business International Monitor (BMI) tahminlerine göre 2010-2020 yılları arasında petrol üretiminin %22.9 oranında artarak günlük 3.50 milyon varile ulaşması beklenmektedir. Ülkede toplam 5 adet petrol rafinerisi bulunmaktadır. Orta Doğu petrol üretiminin %10.6’sını, petrol tüketiminin ise %6.3’ünü karşılayan BAE, U.S. Energy Information Administration (EIA) raporuna göre, 2014 yılında günlük 2.5 milyon varilden fazla petrol ihraç etti ve bu ihracın önemli bir bölümü de Asya piyasasına gerçekleştirilmiştir (DEİK:2015c, Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Bülteni).

4. SONUÇ

Bu çalışmada petrolün geçmişten günümüze özellikle Sanayi devriminden sonra öneminden bahsedilmiştir. Petrol teknolojinin gelişmesiyle de birlikte gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin olmazsa olmazı olmuştur. Son yıllarda dünyada alternatif enerji kaynaklarının da arttığı bir gerçek olmakla birlikte petrol hala önemini yitirmemiştir. Çünkü ne olursa olsun petrolün bir çok alanda kullanımında yerine geçirebilecek bir alternatif enerji bulunamamıştır. Fakat alternatif enerji kaynakları arayışı devam etmektedir. Petrolün tükenebilir bir kaynak olduğu varsayılarak alternatif enerji kaynakları aranmaya devam edilmesi gerekmektedir. 20. yüzyıl petrol yüzyılı olarak bilinir. Bu yüzyılda petrole olan bağımlılığın artması onun daha çok itibar görmesine sebep olduğu da unutulmamalıdır.

Bu bağlamda çalışmamızda petrolün önemine değinerek üretici ve tüketici ülkelerin petrol fiyatlarının değişiminden ekonomik istikrarının nasıl etkilendiğini, fiyatların artmasının nedenlerini ve bu fiyatların artışının makroekonomik düzeyde etkilerini ele almaya çalıştık. Yüksek petrol fiyatlarının tüketici ülkelerde doğurabileceği ekonomik problemler olmakla birlikte üretici ülkeler için bütçe fazlası veren ekonomiler ortaya çıktığı görülmektedir. Örnek olarak OPEC üyesi olan 3 büyük ülke ele alınmıştır. Dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan bu ülkelerin ekonomik gidişatı bazı verilerle örneklendirilmiştir. Özetle yüksek petrol fiyatlarının sebebini petrol rezervlerinin çıkarılmasındaki maliyetlerinin yüksek olması, tüketici ülkelerde yüksek vergi oranları, tabiat olayları, arz-talep ilişkisi olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca yüksek petrol fiyatlarının tüketimi caydırdığını ve rekabeti teşvik ettiğini söylerken, düşük petrol fiyatlarının ise ülkelerin gelirlerini azalttığını ve rekabeti caydırdığını söyleyebiliriz.

Özetle petrol piyasası oldukça dalgalıdır. Petrol arzındaki sıkıntılar ticari aksamalara sebep olabilir. Kimi zaman petrol fiyatları çok yüksek görülmekle birlikte kimi zaman değerinin altında olabilir.

KAYNAKÇA

- Akinci, M., Aktürk, E. & Yılmaz, Ö., (2013). Petrol Fiyatları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Opec ve Petrol İthalatçısı Ülkeler İçin Zaman Serisi Analizi / The Relationship Between Oil Prices and Economic Growth: Time Series Analysis for the Opec and Oil-Imported Countries. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1), 349-362.
- Atman, S. (2015). Oil Prices in the Economical Political Balance. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3, 63-73.

**PETROL FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMLERİN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ:
KUVEYT, KATAR VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÖRNEĞİ**

- Bayat, T., Şahbaz, A. & Akçacı, T., (2015). Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (42), 67-90.
- Çelik, T. & Çetin, A. (2014). Petrol Fiyatlarının Makroekonomik Etkileri: Türkiye Ekonomisi için Ampirik Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 97-115.
- DEİK. (2015a). Katar Ülke Raporu.
- DEİK. (2015b). Kuveyt Ülke Raporu.
- DEİK. (2015c). Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu.
- Demir, İ. (2014a). *Uluslararası Petrol Politikaları, Piyasaları, Fiyatları*. Bursa: Dora Basım Yayın
- Demir, İ. (2014b). OPEC: A Strong Cartel. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008 (18), 231-246.
- Erkan, B., Şentürk, M., Akabaş, Y. & Bayat, T. (2011). Uluslararası Ham Petrol Fiyatlarındaki Volatilitenin İşsizlik Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği Üzerine Ampirik Bulgular. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10 (2), 715-730.
- Firuzan, E. (2011). Türkiye Petrol Fiyatları Oynaklığının Modellemesi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (12), 1-17.
- Giritli, İ. (2011). Thoughts on OPEC. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 26 (42), 545-554.
- Harunoğulları, M. (2017). Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 146-171.
- Kamblamacı, B. (2011). *Petrol ve Ekonomi*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Koç, E. & Şenel, M. C. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Enerji Durumu - Genel Değerlendirme. *Mühendis ve Makina*, 54 (639), 32-44.
- Kuyucuklu, N. (2011). Dünya Petrol Fiyatlarının Düşmesi ve OPEC, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 163-175.
- Noreng, Q. (2004). *Ham Güç Petrol Politikaları ve Pazarı*. N. Durmuş, Ankara: Elips Kitap.
- Sekin, S. (2013). Türkiye’de Petrol. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (2).
- Uslu, K., Sözen, I. & Çelik, A. (2015). Enerji Kaynaklarından Petrol ve Doğalgazdaki Tekel Oluşumları. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 82-107.
- Yergin, D. (2016). *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, K. Tuncay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.